

Kanadas emancipation

I ETT SAMTAL med den amerikanske ambassadören i London år 1897 yttrade Englands premiär- och utrikesminister lord Salisbury att Kanada liknade en kokett ung dam med två friare, England och USA, som spelades ut mot varandra. Ambassadören John Hay, några år senare USA:s utrikesminister, ansåg att liknelsen kunde förbättras: Kanada var en gift flirt, redo att bedra sin äkta man England vid varje tillfälle, men benägen att ställa mannen till ansvar för sina eskapader. En lustighet i samma stil från en kanadensare är det inte svårt att finna på: var inte Kanada en svag och oskyldig flicka, som, uppvaktad av två förfarna gentleman med tveksamma avsikter, icke utan möda lyckades bevara sin dygd? Ut-

talanden som dessa var ännu för fyrtio eller femtio år sedan tillräckligt rimliga för att ha ett drag av kvickhet. Nu är så inte längre fallet. Kanada har emanciperat sig och framstår som en likaberättigad part i den atlantiska triangeln.

En sida av denna utveckling är emancipationen från lockelsen att förena sig med USA. Denna lockelse var kanske starkast för omkring hundra år sedan, då Englands intresse för "de brittiska väldena på andra sidan havet" var svagt och då det stora frihandelsbeslutet (1846) krossat den brittiska tullunionen. Motiven framträder klart i det s. k. annexionsmanifest i vilket ett antal ledande kanadensare av engelsk härkomst år 1849 pläderade för införlivande med USA: Eng-

Översiktskarta utvisande Kanadas storlek och läge i förhållande till Förenta staterna och Europa. Det område som markerats med rutnät, provinsen Quebec, är den utpräglat franska delen av landet.

land var likgiltigt för sina kolonier, ett Kanada som bleve en del av USA skulle profitera av de amerikanska tullgränserna och det amerikanska kapitalets investeringsbehov. Kanadas självstyrelse bleve i realiteten större, fransmännen skulle sugas upp av den väldiga anglosaxiska majoriteten. Men denna tanke väckte förbittring hos franskkandensarna och ovilja hos flertalet engelskspråkiga. I mera förtunnad form kom frågan om en anslutning till USA före vid senare tillfällen: särskilt gäller detta förslagen om tullfrihet mellan USA och Kanada 1837 och 1911. Vid det sistnämnda tillfället stod det klart att USA var med på saken, men en nationell reaktion, med det konservativa partiet som talesman, segrade under parollen "no truck or trade with the United States", och

denna reaktion var en av orsakerna till högers seger vid 1911 års val efter femton år av liberalt styre. Sedan dess har en politik som kunde innebära ett införlivande med USA saknat all aktualitet.

Att det gått på detta sätt har förvånat många. Rent ekonomiskt skulle en närmare anknytning till USA i varje fall på ett tidigare stadium utan tvivel ha varit förmånlig för flertalet i Kanada. De avgörande hindren har deivis redan antytts: å ena sidan fransmännens fruktan för att uppgå i det väldiga Amerika, å andra sidan engelsmännens fasthållande vid moderlandet, en känsla som stimulerats både av den franska nationalismen och av den betydande brittiska invandringen i början av detta århundrade. Härtill kommer att den förda politiken stärkt de grupper som understött den: de politiskt styrande har haft vitala intressen i det bestående, tullpolitiken har främjat en ekonomisk struktur som skulle rubbas genom en politisk omvälvning, järnvägarna har dragits från öster till väster och sålunda bundit samman Kanada. Själva faktum att Kanada och USA varit skilda stater har lett till friktioner som underblåst självständighetskänslan. Deklamationer av storidiga politiker i USA om att stjärnbaneret snart skulle vaja över hela Nordamerika har — inte minst under 1911 års kris — motverkat sitt eget syfte. Ju folkrikare, förmögnare och mäktigare Kanada blivit, desto mindre har en nordamerikansk enhet blivit ett perspektiv att räkna med.

Trots allt detta är Kanada kanske mer än någonsin ekonomiskt nära förbundet med USA. Den oerhörda utbyggnad av vattenvägar som skall ge oceanskepp tillträde till de stora sjöarna, till hamnar som Chicago och Duluth, vill man bygga på ömsesidiga avtal och gemensamt arbete. Importen och investeringarna kommer övervägande från USA: England har på dessa punkter snabbt gått tillbaka under senare tid och är nu viktigt främst som exportland. Kulturellt är situationen liknande: böcker, tidskrifter, tidningar från USA spelar självfallet större roll på den kanadensiska marknaden än någon annanstans i världen.

*

Förbindelsen med England har i en rad situationer motverkat löckelsen av en anslutning till USA. Å andra sidan har möjligheten av en amerikansk för- ening underlättat frigörelsen från England. Men även så till synes självfallna teser måste förses med reservationer. Det har funnits skeden då engelska eftergifter gentemot USA väckt kanadensisk irritation åt båda hållen, liksom tider — främst efter det andra världskriget — då ett anglo-amerikanskt samgående gjort hela triangelproblemet relativt oväsentligt.

Kanadas förvandling från en engelsk koloni till en självständig stat har försiggått under ett minimum av slitningar. Under 1840- och 1850-talen nåddes i stort sett parlamentarisk självstyrelse i de skilda provinserna: Kanada i egentlig mening (de vid denna tid sammanslagna provinserna Quebec och Ontario) samt de s. k. havs- provinserna (the Maritime Provinces) Nova Scotia, New Brunswick och Prince Edward Island. Den federation som flertalet av dessa provinser bildade 1867 under namnet "the Dominion of Canada" och som successivt kommit att omfatta hela Kanada, med tio provinser eller delstater, innebar en konsolidering och utvidgning av denna självstyrelse. Under tiden fram till första världskriget minskade

de den brittiska regeringens reella inflytande steg för steg, utan ändringar i författning eller lagstiftning: rätten att avslå av det kanadensiska parlamentet antagna lagförslag föll ur bruk, och den av England till-

satte generalguvernören fick ungefär samma ställning som en parlamentarisk monark. Likväl är det under de senaste årtiondena som de avgörande stegen tagits till full självständighet, under fasthål-

lande vid den rättsligt viktiga principen om att Kanada — liksom Australien, Sydafrika, Indien osv. — är en del av samväldet. Genom både nya bestämmelser och sedvana fastslogs att Kanada alltigenom är en suverän stat: generalguvernören utses i realiteten av Kanadas regering, Kanada för sin egen utrikespolitik och har sin egen representation, England har inte med Kanadas lagstift-

ning att skaffa. Betydelsen av denna utveckling symboliseras av att Kanada 1914 automatiskt inträdde i kriget då England gjorde det, medan 1939 beslut härom fattades av det kanadensiska parlamentet. Den sista inskränkningen i självstyrelsen av någon som helst betydelse bortföll 1949, då den förut bestående rätten att i vissa fall vädja till Englands högsta domstol avskaffades.

Vad som nu kvarstår av inskränkningar är av intresse endast för jurister. Att engelsmän fortfarande tjänstgör som generalguvernörer i Kanada beror helt enkelt på att man hittills ansett det lämpligt med en ordning som håller denna hederspost utanför politiska intriger och ambitioner; generalguver-

nören är en ren galjonsfigur, som inte ens söker råda regeringen och som alltså saknar även den rest av makt som tillkommer parlamentariska monarker och presidenter. Förr utdelades brittiska adelstitlar till kanadensare, och ännu på 1930-talet blev förre premiärministern Bennett engelsk viscount; det är typiskt att sådant inte längre får förekomma.

*

Kanada är alltså en självständig stat; är det också en nation i den mer vaga betydelse av gemenskap och enhetlighet som vi brukar använda? De ivriga försöken att motivera ett positivt svar på denna fråga visar att saken inte är alldeles klar. Den bestämda uppdelningen i brittiska och franska kanadensare — en uppdelning som man numera rent språkligt vill komma ifrån — är uppenbarligen den största svårigheten. Det finns andra: den väldiga ytvärd- den, bristen på gemensamma särdrag, invandringen, den korta tid staten existerat, traditioner och vanor som binder samman med andra folk.

Att man vill hålla ihop är otvivelaktigt. Men denna sammanhållning har knappast samma självklarhet som t. ex. i Schweiz, som närmast inbjuder till en jämförelse. De små grupper i Quebec som fantiserar om en självständig fransk stat är visserligen inte allvarligt att räkna med, men deras existens är ett tecken på en speciellt fransk nationalkänsla, som kunde bli politiskt sönderbrytande om det funnes rimliga mål för aspirationerna. I inlandets väst- provinser — Manitoba, Saskatchewan, Alberta — har anknytningen till USA genom handel, ut- och inflyttning och likhet med de angränsande amerikanska delstaterna varit utomordentligt stor, och befolkningen är till sin härkomst ytterligt blandad — här har tankar på en utbrytning ur federationen och en eventuell förening med USA skymtat även under senare tid. Att tendenser av den berörda typen är utan verklig betydelse måste ses mot bakgrunden av att det folkrika, ekonomiskt och geografiskt centrala, huvudsakligen brittiska

ka Ontario framstår som en omistlig kärna i federationen.

Den nationalkänsla som säkerligen vuxit sig allt starkare är främst byggd på denna så att säga negativa samhörighetskänsla: man håller ihop därför att man inte vill hålla ihop med någon annan, man vill inte uppslukas av USA, inte som förr vara blott en andraklasspartner i det brittiska imperiet. Naturligtvis kombineras denna känsla till en viss grad med den motvilja eller åtnimstone den önskan att hålla distans som gör sig gällande i allt umgänge mellan nationer. Men enligt mina erfarenheter — genom läsning och samtal — är den inställningen föga markerad i Kanada. Amerikaniseringen på skilda områden beklagas, men utan hätskhet, den ironi som ägnas ålderdomliga ting i England är fri från bitterhet. Starkast är reaktionen mot "främlingarna" i det franska Quebec, men här gäller den inte blott amerikaner och engelsmän, utan till en viss grad också engelska kanadensare; bland de sistnämnda påträffas å andra sidan en irriterad attityd till franska kanadensare — mindre stark visserligen, såsom vanligt hos majoritetsgrupper.

Det sagda visar att det är svårt att tala om en kanadensisk nationalkaraktär — ens i den förtunnande meningen av en historiskt betingad gemenskap i värderingar, vanor och konventioner. Kanada kan möjligen ses som en kompromiss mellan England och USA: författningen är en medveten syntes, inom ekonomin framträder influenser från båda hållen, byggelsen och människorna erinrar om sambanden. Men det väsentliga blir dock faktum att skillnaden mellan den franska minoriteten och den huvudsakligen brittiska majoriteten är för påtaglig för att ens så vaga generella karaktäristiker skall kunna ges som i fråga om Sverige eller England.

*

För åttio år sedan siade en kanadensisk diktare om den nya och starkare förening med England som skulle uppstå sedan maktens och lagens band blivit upplösta:

First feel throughout the
throbbing land
A nation's pulse, a nation's
pride —
The independent life —
then stand
Erect, unbound, at Britain's side.

(Först måste hela landet känna dunkandet av en nations puls, en nations stolthet — oberoendet — sedan kan det stå rakryggt, fritt, vid Britanniens sida.)

Enligt mångas mening har den profetian nu gått i uppfyllelse. Men skälet till att detta påstå- ende med viss fog kan göras är att England, USA och Kanada ingått i ett större sammanhang.

HERBERT TINGSTEN